

12. Отношения Россия – ЕС на пороге перемен / под ред. М. Л. Энтина, Н. А. Славкина, Н. Ю. Кавешникова. – М. : Аксиом. – 2009. – 560 с.
13. Отношения Россия – ЕС. Постоянное представительство Российской Федерации при Европейском союзе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.russianmission.eu/ru/kratki-obzor-otnoshenii>
14. Політичні ризики та політична стабільність в Україні [Електронний ресурс] // Український незалежний центр політичних досліджень. – Режим доступу : http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Political_risks11_Jan2014u.pdf
15. Рогожников М. Изрядная доля геополитики [Электронный ресурс] / М. Рогожников. – Режим доступа : http://expert.ru/russian_reporter/2014/09/izryadnaya-dolya-geopolitiki/
16. Романова Т. А. Энергетический диалог России и Европейского союза: эволюция и перспективы развития [Электронный ресурс] / Т. А. Романова // Отношения России с Евросоюзом ; Под ред. С. Белена, К. Худолея, Т. Романовой. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета, 2012. – Режим доступа: <http://www.insor-russia.ru/files/Russia-EU.pdf>
17. Соглашение о партнёрстве и сотрудничестве с Россией 1994 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eulaw.edu.ru/documents/legislation/eea/pca_russia.htm
18. Стратегічне партнерство Росії та ЄС: аналітичні оцінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/20.htm>
19. Філоненко Р. Європа, Україна, Росія: третій зайвий? [Електронний ресурс] / Р. Філоненко // Віче. – 2008. – № 10. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/956/>
20. Черната Д. Проблемні аспекти енергетичних відносин Росії і Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Д. Черната. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/Npchdupol_2013_212_200_20.pdf

УДК 323.212

Бессараб Т. В.

ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ

Досліджуються передумови і процес розвитку інтеграційних об'єднань у Латинській Америці. Розглянуто роль політичного та ідеологічного чинників в об'єднанні країн Латинської Америки у стійке інтеграційне угруповання. Стверджується, що саме повоєнні умови, виснаженість латиноамериканських країн від диктаторських політичних режимів та економічний і політичний тиск США мотивували латиноамериканські нації до об'єднання, демократизації й реформування держав.

Ключові слова: інтеграція, регіоналізація, демократизація, військова диктатура, латиноамериканізм.

Бессараб Т. В. Предпосылки интеграционных процессов в Латинской Америке.

Исследуются предпосылки и сам процесс развития интеграционных объединений в Латинской Америке. Рассмотрена роль политического и

идеологического факторов в объединении стран Латинской Америки в устойчивую интеграционную группировку. Утверждается, что именно послевоенные условия, истощаемость латиноамериканских стран от диктаторских политических режимов, а также экономическое и политическое давление США мотивировали латиноамериканские нации к объединению, демократизации и реформированию государств.

Ключевые слова: интеграция, регионализация, демократизация, военная диктатура, латиноамериканизм.

Bessarab T. V. The background of integration processes in Latin America.

The article deals with the background and the process of integration associations in Latin America. The article examines the role of political and ideological factors in the association of Latin American integration in sustainable communities. It is alleged that the post-war conditions and exhaustion of Latin American countries because of dictatorial political regimes, economic and political pressures by the U.S.A. motivated Latin American nations to unite, strengthen the democracy and reform the state. In our view, Latin American regionalization has become one of the key economic and political strategies of South American countries, united by the idea of "Latin Americanism", which was a reaction to the policy of U.S.A. "panamericanism". In the last decade of the twentieth century were clearly marked contours of Latin American independent political course, which was associated with the region's largest economic union Mercosur. It starts with a new stage in the history of integration of Latin America, as reflected in the strengthening of economic and political power of the largest countries in the region. There is a rejection of influential Latin American countries from the policy of orientation course for Washington, which allowed to come to power under left-wing leaders to strengthen state institutions in the social and economic spheres of society.

Key words: integration, regionalization, democracy, military dictatorship, Latin Americanism.

Глобалізація світового розвитку не тільки не стирає регіональну специфіку в міжнародних відносинах, а й породжує, на перший погляд, свою діалектичну протилежність – стратегічний регіоналізм. Не можна не звернути уваги на характер формування регіональних інтеграційних структур країн Латинської Америки. Сьогодні саме латиноамериканські країни починають відігравати все помітнішу роль у міжнародних відносинах. Особливе зацікавлення викликає комплекс чинників, що вплинув на процес формування інтеграційних об'єднань Латинської Америки. У цьому контексті цікавими є праці Т. Є. Богданової, В. А. Бородаєва, А. М. Тахер Лафти та інших вітчизняних й іноземних науковців. Але недостатньо дослідженими залишаються політико-ідеологічні причини інтеграції в регіоні Латинської Америки. Аналіз передумов та розвиток інтеграційних процесів у Латинській Америці є метою цієї статті.

Країни Латинської Америки пройшли непростий шлях до формування демократичних режимів та інтеграційних об'єднань. Вплив спільного історичного минулого, мовна і культурна близькість, схожість економічних процесів стали тим підґрунтям, на базі якого після Другої світової війни активно розгортались інтеграційні процеси в Латинській Америці. Зміни глобального масштабу останніх двох десятиліть минулого ХХ ст. ще більше інтенсифікували процеси регіональної інтеграції в Латинській Америці. Серед таких змін вчені особливо вирізняють:

- посилення конкуренції і зростання доходів від використання нових технологій та інвестицій (що вимагало створення більших і відкритіших ринків для збереження темпів розвитку);
- лібералізація південноамериканськими країнами зовнішньої торгівлі;
- радикальний перегляд механізмів інтеграції в регіоні;
- демократизація політичного життя в регіоні [2, с. 224].

Остання обставина, на нашу думку, мала ключове значення у формуванні інтеграційних об'єднань у Латинській Америці. На рубежі 80-х рр. у цьому регіоні відбулася криза військово-диктаторських режимів. Почали швидко наростати страйки й демонстрації трудящих з вимогами зміни соціальної й економічної політики, припинення репресій, відновлення демократичних свобод. До боротьби за демократичні зміни приєднався і середній клас, дрібні підприємці. Активізувалися правозахисні організації, церковні кола. Розпочалось активне відновлення діяльності політичних партій і профспілок.

Процеси демократизації у Латинській Америці прискорили повалення диктатури Л. Сомоси й перемогу в 1979 р. революції в Нікарагуа. У цьому ж році в Еквадорі (правління Р. Лари) і в 1980 р. у Перу (правління Ф. М. Бермудеса) помірковані військові режими передали владу обраним конституційним урядам. А в жовтні 1982 р. було повалено 78-денне правління генерала Г. В. Кальдерона і відновлено конституційне правління в Болівії. У результаті до влади у Болівії прийшов уряд коаліції лівих сил за участю комуністів. Згодом військові режими були ліквідовані також в Аргентині (1983 р. – режим Л. Гальтьєрі), Бразилії (1985 р. – правління Ж. Б. Фігейреді), Уругваї (1985 р. – правління Г. К. Альвареса), Гватемалі (1986 р. – правління генерала М. Віктореса), Гондурасі (1986 р. – правління Р. С. Кордови), на Гаїті (1986 р. – правління Ж.-К. Дювальє). У 1989 р. в результаті військового перевороту була повалена найдовговічніша в регіоні диктатура А. Стресснера в Парагваї (1954–1989 рр.). Найтривалішою у Південній Америці виявилася диктатура А. Піночета в Чилі. Але й там під натиском опозиції 11 березня 1990 р. військовий режим генерала передав владу цивільному уряду.

Прихід до влади нових демократично обраних урядів активізував курс цих держав на активну участь у міжнародній кооперації, міжнародному поділі праці, що стало вагомими чинниками міжнародної інтеграції та демократизації. Крім того, слід відзначити, що як тільки завершилась довготривала «холодна війна», а процеси інтеграції на Європейському континенті явно інтенсифікувались, то й почали чітко окреслюватись спільні захисті дії щодо збереження латиноамериканської ідентичності. Не варто забувати і про небезпечно близьке розташування світового економічного і політичного лідера – США, який увесь час намагався перетворити слаборозвинені країни Південної Америки на свій «сировинний придаток», що також стало неабияким стимулом для об'єднання всіх економічних та політичних сил Латинської Америки.

У цій статті ми маємо на меті також детальніше розглянути вплив США на розвиток інтеграційних процесів у Латинській Америці. Геополітична близькість Латинської Америки до лідера світового політичного та економічного розвитку не тільки не створила сприятливих для цього регіону умов розвитку, а, навпаки, ускладнила становище багатого на природні ресурси регіону, перетворюючи його в залежність від США. Тому США і країни Латинської Америки протягом усього XX століття шукали модель співіснування [7, с. 48]. До середини XX ст. Латинська Америка була конгломератом розрізаних й нерідко ворогуючих між собою країн і, як наслідок, вони легко ставали об'єктом ресурсної й фінансової експлуатації

північного сусіда [3, с. 356]. Гігантська асиметрія потужності і впливу між Сполученими Штатами і більшістю інших держав півкулі, їх знаходження на різних історичних фазах розвитку, приналежність до різних цивілізаційних ареалів – англосаксонського та ібероамериканського – призвело до того, що на американській півкулі був накопичений колосальний і досить цікавий досвід співіснування і взаємодії держав різних «вагових категорій» [7, с. 48].

Проте конфліктний потенціал такої асиметричної системи був досить високий. Його ще більше підсилювали численні збройні інтервенції Сполучених Штатів проти своїх найближчих сусідів. Це сформувало стереотипи сприйняття одне одного, що діють і до сьогодні, а негативна «енергетика» у відносинах «двох Америк» настільки закріпилася на рівні масової свідомості та в політичній культурі правлячих еліт, що з часом набула ірраціональних рис. Історична пам'ять нерідко гальмувала просування інтеграційних взаємодій навіть у тих випадках, коли вони мали раціональне підґрунтя.

Це стосувалось не тільки держав Латинської Америки, але і США, зовнішньополітична культура правлячої еліти яких сформувалася під впливом переможних збройних інтервенцій на початку століття і яка яскраво окреслилася в 90-і рр. Саме «праву сили» США держави Латинської Америки протягом цілого сторіччя намагалися протипоставити «силу права», що своєрідно реалізувалося у формування міжамериканської регіональної системи. Проте неминучий в ті роки ідеологічний ракурс – «американський імперіалізм проти волелюбних латиноамериканських народів» – часто перешкоджав об'єктивному аналізу складнішої і суперечливішої картини взаємин «двох Америк».

На наш погляд, латиноамериканська регіоналізація була однією з вирішальних економічних і політичних стратегій південноамериканських країн, об'єднаних ідеєю «латиноамериканізму», яка стала реакцією на політику «панамеріканізму» США. Північноамериканська експансія виражалася в тому, що в XIX і XX ст. американський капітал був присутній у найбільш прибуткових і стратегічно важливих сферах економіки латиноамериканських держав. Це мотивувало уряди США до насадження вигідних політичних режимів і усунення непокірних. Така політика була дієвою і спрямованою на збереження позицій американського бізнесу в латиноамериканських країнах. Протягом всієї історії взаємин США і Латинської Америки відбувалося протиборство ідей «латиноамериканізму» і «панамеріканізму». В міру входження латиноамериканських країн у світову політику й усвідомлення власних національних інтересів суперечності між Південною та Північною Америкою зростали. Саме фрустрація латиноамериканців щодо рівноправного співробітництва з США призводила до відродження та поширення ідеології «латиноамериканізму», яка втілювалася в розробці теоретичних концепцій, що пропагували регіональну інтеграцію в регіоні й позбавлення від «опіки» США [7, с. 49].

Зрозуміло, що сильне намагання країн Латинської Америки звільнитись спершу від економічної залежності (збільшення ринків збуту латиноамериканських товарів та зростання виробництва), а згодом і від політичної залежності від США з часом тільки загострилось і набуло оборонного характеру; врешті-решт це спонукало країн-лідерів Південної Америки до згуртування своїх сил задля політичної та економічної свободи цього континенту.

Тож об'єктивними причинами зародження інтеграційних процесів у Латинській Америці були спільна історична доля та досвід латиноамериканців; територіальна близькість до світового лідера США; й практично єдина мова (точніше дві близькі мови, на яких говорить більшість населення).

Проте, попри сприятливі об'єктивні передумови, процес латиноамериканської інтеграції як чинник створення загальних економічних і політико-соціальних орієнтирів відбувався досить суперечливо, характеризуючись періодами спаду й піднесення. Розглянемо їх детальніше.

Завершення Другої світової війни стало поштовхом до посилення регіональних інтеграційних процесів у Південній Америці. Так, 30 квітня 1948 р. було створено Організацію американських держав (ОАД), яка продовжила функції Панамериканського союзу. Як і у Панамериканському союзі, так і в Організації американських держав основною метою було сприяння політичному співробітництву між державами Південної Америки, значна увага приділялась проблемам політики «невтручання» та аналізу політичних процесів у даному регіоні. Основними принципами цього утворення є демократія, забезпечення прав людини та безпеки і розвитку суспільства. Так, згідно статті 1 статуту ОАД, організація була створена насамперед з метою досягнення серед країн-учасниць миру і справедливості, сприяння солідарності, зміцнення співробітництва і захисту суверенітету, своєї територіальної цілісності і незалежності. На даний час ОАД посідає місце головної політичної і юридичної організації, у ній налічується 35 держав [6]. Згодом у 1994 р. ОАД в цілях поглиблення інтеграційних процесів і підтримки основних принципів організації у регіоні було ухвалено утворити зону вільної торгівлі відповідно до створеної Декларації про принципи партнерства в цілях розвитку й процвітання: демократію, вільну торгівлю і стійкий розвиток в Америці.

Основною проблемою незалежності латиноамериканських держав у першу чергу залишалась економічна свобода, і ці країни цю умову добре розуміли. Тому інтеграційні об'єднання та організації, що створювались із середини ХХ століття на цій території, переслідували в першу чергу економічні цілі, які стали б основою для політичного унезалежнення країн Латинської Америки на світовій арені.

Тому починаючи з 1960 р. в регіоні розпочинається створення лише економічних інститутів. Наприклад, у цей час в Монтевідео розпочала свою діяльність Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі (ЛАВТ), яка в 1980 р. перетворилась на Асоціацію латиноамериканської інтеграції, основною метою якої стало формування спільного ринку поміж країнами-учасницями (Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Куба, Чилі, Колумбія, Еквадор, Мексика, Парагвай, Перу і Уругвай). Власне, цього ж року починає функціонувати Центральноамериканський спільний ринок (ЦАСР), який створює спільний ринок та спільну торговельну політику. Країни Карибського басейну (Гаяна, Барбадос, Ямайка, Тринідад і Тобаго, Антигуа і Барбуда, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Домініка, Гренада, Сент Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Беліз) у 1965 р. також утворили Карибський спільний ринок [4, с. 324]. З допомогою ЛАВТ у 1969 р. Латинська Америка утворила ще два регіональні інтеграційні об'єднання: Ла-Платську групу, на базі якої в 1991 р. й виник Спільний ринок країн Південного конусу (МЕРКОСУР), який згодом детальніше розглянемо, а також 26 травня 1969 р. країни у складі Болівії, Перу, Чилі і Колумбії створили Андське співтовариство з метою сприяння інтеграційним процесам у даному регіоні, соціально-економічній співпраці поміж країн-учасниць, утворення латиноамериканського спільного ринку. Крім економічних цілей Андська група займалась гармонізацією законодавства країн-учасниць і контролем прийнятих в рамках співтовариства правових норм та однаковим їх тлумаченням. Так, задля налагодженням тісних взаємних відносин між окремими регіонами всередині

співтовариства було спеціально створено Андську корпорацію розвитку, яка слугує так званим інвестиційним банком Андської групи, Латиноамериканський резервний фонд та Асоціацію телекомунікаційних комісій. Важливим досягненням для посилення Латиноамериканської інтеграції стало прийняття у 1990 р. «Андської стратегії», яка внесла істотний вклад у єдність Латинської Америки. Крім того, створення цієї стратегії стало безпрецедентною спробою країн Латинської Америки зменшити вплив іноземних монополій та транснаціональних корпорацій (ТНК), а особливо монополії США на економічну залежність Латинської Америки. Згодом задля координації спільних дій, співробітництва та відстоювання інтересів країн-членів в економічній та соціальній сферах в Панамі 27 латиноамериканських країн у 1975 р. утворили Латиноамериканську економічну систему (ЛАЕС).

Пізніше Латиноамериканська асоціація інтеграції, трансформована у 1980 р., як вже зазначалося вище, була розділена на три класи держав-учасниць в залежності від їх економічної сили. Так, до групи сильних увійшли Аргентина, Бразилія та Мексика, трішки слабшими були Венесуела, Колумбія, Перу, Уругвай і Чилі, а зовсім слабзорозвинутими вважались Болівія, Еквадор і Парагвай, решта ж країн стали асоційованими членами організації. Основним завданням цього об'єднання було поступове створення спільного ринку через встановлення економічних преференцій та єдиного зовнішнього тарифу. Однак, у 1980-х роках процес економічної інтеграції явно пригальмував через виникнення низки негативних факторів, таких, як розбіжності між інтеграційними та суб'єктивними інтересами країн-учасниць; стримування інтеграційних процесів, які не відповідають інтересам США та інші [1, с. 226].

Значний внесок для латиноамериканських інтеграційних відносин здійснила створена в грудні 1986 р. Група Ріо (Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Еквадор, Колумбія, Мексика, Панама, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі). Група Ріо намагалася активно співпрацювати з країнами Центральної Америки та Карибського басейну і стримувати політичні та військові конфлікти, що яскраво проявилось у її активній підтримці миру під час воєнних дій у Нікарагуа та Сальвадорі. Таким чином, це об'єднання перетворилось у сильного політичного гравця поміж країн Центральної та Південної Америки, а також стало передовим блоком, який докладав зусиль для співпраці та переговорів із США. Про їх активні відносини свідчать щорічні зустрічі президентів країн-учасниць Групи Ріо. Серед питань, що на них розглядались – протидія наркобізнесу, торгівля зброєю, захист демократії, права нелегальних мігрантів тощо). Наслідком таких зустрічей стало підписання у 1997 р. Групою Ріо Декларації Асунсьйона про суверенітет і юридичну рівність держав, у якій окреслено основні принципи функціонування нового, справедливого світового порядку.

Крім того, зміни у складі відбулися і у ЦАСР. Так, на його базі утворилася Центрально-американська інтеграційна система (ЦАІС), до якої згодом приєдналась і Панама. Не можна оминати увагою і подію 2003 р. у Tegucigalpa, де на четвертому Міжамериканському форумі обговорювалась проблема вільної торгівлі. Наслідком стало підписання наступного року угоди між п'ятьма центральноамериканськими країнами і США договору ЦАФТА-ДР, який відкрив дорогу та сприяв економічному зростанню та інтеграції в рамках даних зон. Ця подія яскраво підтверджує тісну інтеграцію країн Центральної Америки та Карибського басейну із США, що кардинально відрізняється від відносин між США і Латиноамериканськими країнами.

Варто зазначити, що майже в цей же час активно починають розвиватись відносини аргентинно-бразильської інтеграції. А вже в останньому десятилітті ХХ-го століття виділяється чіткий курс і самостійність політики країн Латинської Америки. Ці події сучасні науковці найчастіше пов'язують зі створенням в даному регіоні найпотужнішого політико-економічного угруповання під назвою МЕРКОСУР (ісп. Mercado Común del Sur) – спільного ринку країн Південної Америки. Так, можна прослідкувати певний зв'язок між появою МЕРКОСУР у Південній Америці та виникненням у 1994 р. Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА). Таким чином, на відміну від НАФТИ, МЕРКОСУР був створений у першу чергу не задля вирішення економічних проблем, а задля підтримки миру на південноамериканському континенті, на якому першочерговим питанням залишалась підтримка демократично обраних урядів, що прийшли до влади, контроль за шойно сформованою після усунення військових диктатур політичною системою в цьому регіоні. А тому основним завданням для цього об'єднання стала турбота про підтримку в цих державах демократичного правопорядку та захист демократичних цінностей.

Договір МЕРКОСУР (м. Асунсьйон 1991 р.) передбачав своєю основною метою не тільки створення вільного ринку (вільний рух товарів, послуг і робочої сили), ведення спільної зовнішньоторговельної політики щодо третіх країн, а й автономний розвиток, збереження національного суверенітету і культурної ідентичності латиноамериканських країн [5]. Це, очевидно, зумовлено протистоянням із США на континенті і можливістю уникнути впливу з боку цієї наддержави, що виявляється у посиленні економіко-політичної потужності найбільших країн регіону. Відбувається відмова впливових латиноамериканських держав від політики орієнтації на вашингтонський курс, що дало змогу прийти до влади групі лідерів лівої орієнтації, спрямованих на посилення державних інститутів у соціальній і економічній сферах суспільства [7, с. 50].

Отже, Латинська Америка характеризується інтенсивними інтеграційними процесами, спрямованими і на демократизацію внутрішньосуспільних процесів, і на протидію США. В основі цих процесів – ідея створення сильної латиноамериканської спільноти та поглиблення міжнародних зв'язків країн Андської групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданова Т. Є. Світова та європейська інтеграція: навч. посіб. / Т. Є. Богданова. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 340 с.
2. Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002 рр.): навч. посіб. / за ред. В. П. Газіна, С. А. Копилова. – К. : Либідь, 2004. – 624 с.
3. Козак Ю. Г. Міжнародні організації: навч. посіб. / Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, З. Кутайні. – К. : Цент учбової літератури, 2007. – 440 с.
4. Мовсесян А. Г. Мировая экономика: учебник / А. Г. Мовсесян. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 656 с.
5. Офіційний сайт МЕРКОСУР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mercosur.org.uy
6. Офіційний сайт Організації Американських держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.oas.org/>
7. Тахер Лафта А. М. Политика США в Латинской Америке / А. М. Тахер Лафта // Политические изменения в Латинской Америке: научный журнал Воронежского государственного университета. – Вып. 2013/13. – 100 с.